

Медвідь Н. О.,
доцент кафедри російської мови, зарубіжної літератури
та методики їх викладання
Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ОБРАЗОТВОРЧА РОЛЬ СИМВОЛІВ КОЛЬОРУ І ЗВУКУ В ДЕТЕКТИВНИХ ОПОВІДАННЯХ Е. ПО

Анотація. У статті визначається образотворча роль колірно-звукових знаків, використаних у ряді детективних оповідань Е. По, встановлюється їх взаємозв'язок із характерами і поведінкою героїв, їх фізичним і психічним станом, зображеними подіями і ситуаціями, оточенням, а також авторським світорозумінням і світовідчуттям.

Ключові слова: кольорова гама, звукова палітра, детектив, криптограма, почуття, емоції.

Постановка проблеми. Прозовий доробок Е. По є унікальним явищем не лише в американській, а й у всій світовій літературі. Він став підґрунтям нових жанрів – детективного і науково-фантастичного, а психологічні новели заклали підвалини психологічної прози. Дослідженню творчості Е. По присвячені праці С. Пригодія, О. Горенко, Г. Коломійця, В. Панасійчука, О. Кабкової та інших науковців. Самобутність естетичних поглядів Е. По, поетика і стиль письменника в сучасному літературознавстві здобули об'єктивної оцінки, але ще немає узагальнюючої праці, в якій були б цілісно представлені ідейно-стильові пошуки митця. У статті здійснюється спроба дослідження питання образотворчої ролі символів кольору і звуку в детективних оповіданнях Е. По.

Е. По одним із перших у світовій літературі усвідомив емоційну силу слова і тому прагнув будувати свої твори так, щоб досягти найбільшого психологічного впливу на читача. Своїм завданням письменник бачив виховання естетичних смаків і культури почуттів. Індивідуальність творчого стилю Е. По-прозаїка виявляється не лише у доборі ним відповідних лексичних чи стилістичних засобів, побудові тропів, використанні фігур поетичного синтаксису, а й значною мірою – у колористичному й звуковому сприйнятті об'єктивної дійсності, світу живої та неживої природи. Ось чому письменник особливо уважно ставився до відбору лексичних одиниць на означення колористичної й звукової характеристики навколишнього світу. Саме в цьому щонайяскравіше виявляється особистісна творча суть його мистецького обдарування. Через індивідуально-авторську колористичну, а також звукову характеристики читач не лише сприймає індивідуальність самого письменника, але й розкодує внутрішні якості, притаманні йому як людині. Е. По через колір і звук знаходив власне творче самовираження. Кожен образ, витворений автором, набував не тільки конкретної змістовленої форми, а й починав жити власним, притаманним йому життям. Спробуємо довести це на основі аналізу ряду оповідань письменника.

Метою статті є дослідження, аналіз та цілісне осмислення кольорової й звукової палітри детективних оповідань Е. По у контексті авторського світосприйняття, розкриття внутрішнього взаємозв'язку художніх образів і поетичних прийомів письменника.

Виклад основного матеріалу. Кольори і звуки є невід'ємною частиною кожного оповідання письменника. Вони розглядаються як художній засіб, який допомагає автору яскравіше розкрити особливості його сприйняття світу, передати емоції, почуття та ставлення до героїв, їхніх вчинків і поведінки. Образи і змальовані колористичні картини в оповіданнях Е. По конструюються на основі органічного сполучення цілкової вигаданості загального і скрупульозної точності, предметності всіх деталей. Саме це надає пластичної і навіть технічної переконливості малоюмовірному або й просто неймовірному.

«Убивство на вулиці Морґ» (*The Murders In The Rue Morgue*), «Таємниця Марі Роже» (*The Mystery of Marie Rogêt*), «Золотий жук» (*The Gold-Bug*) – саме на цих оповіданнях базується слава Е. По як зачинателя детективного жанру літератури. Має рацію С. Бавін, зазначаючи, що Е. По створює новелу відповідно до своїх поетичних принципів: у ній немає нічого випадкового, кожний епізод, кожна деталь відповідає одній меті – розкриттю злочину [1, с. 147]. Вплив на читача досягається також шляхом майстерно підібраних і введених у художню тканину тексту відповідних кольорів і звуків. Так, у новелі «Убивство на вулиці Морґ» переважають темні кольори і глухі звуки. Готуючи читача до повідомлення про жахливе вбивство, автор описує ніч, в яку воно було скоєне. Як відомо, більшість злочинів і вбивств здійснюється під покрывом ночі. Тому письменник не жаліє темних фарб для передачі загальної атмосфери наростаючого страху: “The sable divinity would not herself dwell with us always; but we could counterfeit her presence. At the first dawn of the morning we closed all the massy shutters of our old building; lighted a couple of tapers which, strongly perfumed, threw out only the ghastliest and feeblest of rays. By the aid of these we then busied our souls in dreams – reading, writing, or conversing, until warned by the clock of the advent of true Darkness” [3, с. 227]. Український варіант: «Божественний морок сам не міг постійно перебувати з нами, але ми могли імітувати його присутність. При перших ранкових променях ми зачиняли всі масивні віконниці нашого старого будинку і запалювали дві тоненькі свічки, які, випускаючи сильні пахощі, випромінювали примарне і зовсім слабке світло. В їх мерехтінні наші душі поринали у мрії – ми читали, писали або розмовляли, доки годинник не попереджав нас про прихід справжньої Темряви» [4, с. 350]. Сполучення слів “sable divinity”, “ghastliest and feeblest of rays”, “the aid of these” не лише передають похмурість предметів, речей під покрывом ночі, а й дають змогу читачеві вже на початку оповідання перейнятися атмосферою напруги, відчуттям невідворотної трагедії.

Вулицю, на якій було скоєно вбивство, автор називає «брудною» (англ. «dirty street» [3, с. 228]), а звуки, які вночі розбудили жителів кварталу Сен-Пок (terrific shrieks), – «криками, що

роздирали душу» [3, с. 232]. Голоси ж трьох невідомих людей, які чулися крізь ніч, звучали відривно і сердито, аж поки не вщухли: “two or more rough voices, in angry contention, were distinguished, and seemed to proceed from the upper part of the house. As the second landing was reached, these sounds, also, had ceased, and every thing remained perfectly quiet” [3, с. 232].

Описуючи кімнату загиблих жінок, Е. По також не шкодує барв і тонів. Серед них переважають сірий, срібний, жовтий (золотий). І це не випадково. Сірий (попри інші значення) – це колір праху, інколи асоціюється зі смертю, трауром і душею. Срібний символізує рівень багатства. Як і золото, срібло виражає принцип сакральності. Так, Е. По підмічає довге сиве (“three long and thick tresses of gray human hair” [3, с. 232]) волосся, яке було вирване з корінням і прилипло до кам’яної решітки. На підлозі були знайдені три столових «срібних» ложки (“silver spoons” [3, с. 233]) і два мішечки із золотими монетами, а у комоді – «пожовкли листи» (“old letters” [3, с. 233]). Такі кольорні деталі підкреслюють як поважність віку жертви, так і можливі матеріальні статки, які могли б стати за таких умов причиною злочину. Подальші розслідування героя-нишпорки скасовують його останнє припущення.

Е. По з натуралістичною точністю описує тіла жертв орангутанга. У таких описах переважають сині, червоні кольори, які тут символізують кров, синці, смерть: “The corpse of the young lady was much bruised and excoriated. There were several deep scratches just below the chin... The face was fearfully discolored, and the eyeballs protruded. A large bruise was discovered upon the pit of the stomach” [3, с. 239]. В українському варіанті читаємо: «Груп молодій жінки був вкритий синцями та саднами... Під підборіддям видно було кілька глибоких подряпин і сіривато-сині плями...Колір обличчя покійної вселяв жах, а очні яблука повилазили з орбіт... У нижній частині живота виявлено великий синець» [4, с. 359]. Сам же орангутанг – винуватець трагедії – бурого кольору. Оскільки тварина напала на двох жінок, піддавши їх жорстоким тортурам, це засвідчує хижацькі нахили її, нестримність у проявах власних інстинктів. Думається, що, забарвлюючи тварину у бурий колір, автор тим самим намагався підкреслити невідворотність трагедії, фатальність подій.

Що стосується звуків, то варто зазначити, що на них оповідання дуже багате. Як правило, це гучні або глухі звуки, розривні, що лякають чи заворюють душу. Ось як автор описує звуки, що лунали з будинку, в якому сталась трагедія: «Крики долинали весь час, доки двері не відчинили, – і раптом припинилися... Діставшись до першого маршу, він почув голоси двох людей, які гучно і злостиво сперечалися: один голос був грубий, другий – значно вищий, пронизливий, якийсь чудернацький... Проходив повз будинку саме в той час, коли почувся крики. Вони лунали декілька хвилин – можливо, хвилин десять. Крики були гучними та протяжливими, надзвичайно моторошними та гнітючими» [4, с. 356–357]. Голоси, що доносилися з будинку, письменник описує так: «пронизливий голос належав чоловікові, а саме французу. Сказаних слів не розібрав. Вони лунали гучно, швидко й уривчисто і явно їх промовляли в стані гніву та страху. Цей голос був різким – не стільки пронизливим, скільки різким. Не можна назвати цей голос пронизливим. Грубим голосом кілька разів були промовлені слова «sacre», «diable», та один раз – «mon Dieu... У ту хвилину лунали такі звуки, наче билися декілька людей – звуки сварки та вовтуження. Пронизливий голос лунав дуже гучно, гучніше за грубий» [4, с. 357–358]. В оригіналі Е. По дає такі характе-

ристики голосів і звуків: “gruff voice” (хриплий голос), “harsh voice” (глухий голос), “shrill voice” (висклявий голос), “harsh voice” (різкий голос) [3, с. 245–246]. Наприклад: “Upon reaching the first landing, heard two voices in loud and angry contention – the one a gruff voice, the other much shriller – a very strange voice” [3, с. 235]; “Was passing the house at the time of the shrieks. They lasted for several minutes – probably ten. They were long and loud – very awful and distressing... Was sure that the shrill voice was that of a man – of a Frenchman” [3, с. 236]; “The gruff voice was that of a Frenchman... There was a sound at the moment as if of several persons struggling – a scraping and scuffling sound. The shrill voice was very loud – louder than the gruff one” [3, с. 237]; “The shrill voice was that of an Englishman – is sure of this. Does not understand the English language, but judges by the intonation” [3, с. 238]; “The voice is termed by one witness harsh rather than shrill. It is represented by two others to have been quick and unequal. No words – no sounds resembling words – were by any witness mentioned as distinguishable” [3, с. 246].

Отже, через майстерно підібрані голоси і звуки в оповіданні «Убивство на вулиці Морґ» досягається передача напруги, загальної атмосфери нерозуміння, страху, нагнітання відчуття невідворотної трагедії. Вбивство скоєне, і злочин розкрито.

Продовженням історії про вбивство на вулиці Морґ є оповідання Е. По «Таємниця Марі Роже». У ньому йдеться про жахливе вбивство 22-річної дівчини, тіло якої було знайдене у водах річки Сени. Як і в попередньому оповіданні, автор, подаючи опис мертвої дівчини, використовує темно-синьо-криваві кольори. Це знайшло відтворення у перекладі І. Гурової, як-то: «Обличчя мертвої було налите темною кров’ю, яка витікала з рота. Піни, яка буває у звичайних утоплених, помітно не було. На горлі виднілись синці і синці від пальців» [6, с. 235]. В англійському варіанті маємо: “The face was suffused with dark blood, some of which issued from the mouth. No foam was seen, as in the case of the merely drowned. There was no discoloration in the cellular tissue. About the throat were bruises and impressions of fingers” [5]. Такі відтінки в описі мертвого тіла дівчини допомагають читачеві перейнятися станом тривоги і жалю, усвідомити всю складність ситуації, яка неодмінно потребує розслідування і пошуку вбивці.

Юний вік Марі Роже підкреслюється за допомогою білого кольору її спідниці: “On the upper stone lay a white petticoat; on the second a silk scarf; scattered around, were a parasol, gloves, and a pocket-handkerchief bearing the name, “Marie Rogêt” [5]. В українському варіанті читаємо: «На верхньому камені лежала біла нижня спідниця, на другому – шовковий шарф, а навколо були розкидані парасолька, печатки і носова хустинка з поміткою «Марі Роже» [6, с. 271]. Відомо, що білий колір символізує чистоту, цнотливість, світло. А ще це символ краси, кохання, вірності. Усього цього героїня оповідання була позбавлена безжальною рукою вбивці.

Класикою детективного жанру є також оповідання «Золотий жук». Головний герой Легран представлений у ньому інтелектуально розвиненою людиною, що зазнала в житті злиднів, якій не поталанило, але вона не втратила впевненості в своїх силах. Для відображення складності долі героя і його віри в щасливе майбутнє Е. По майстерно добирає відповідні кольори. Так, у портреті героя переважають, з одного боку, безколірність (блідість), блиск, а з іншого, рожевий колір. Автор зауважує: “His countenance was pale, even to ghastliness, and his deep-set eyes glared with unnatural lustre...> coloring violent-

ly» [2]. Англійське *lustre* означає блиск зовнішнього вигляду і одночасно передає відчуття чогось дуже вражаючого, що має статися. Український варіант: «Обличчя у нього було бліде, аж моторошне, а глибоко посаджені очі ряхтіли гарячковим блиском<...>увесь спаленівши» [4, с. 315]. Блиск в обличчі і рожевість шік засвідчують надзвичайну чутливість Леграна, його небайдужість до чужих бід. Невипадково герой поважає права інших, про що свідчить визволення ним Юпітера ще до того, як в Америці скасували рабство. Для Леграна люди іншої раси не менш цінні, ніж білошкірої, до якої належить він сам. Приязність, гостинність – його ознаки. До того ж, героя характеризує величезний потяг до знань. Кмітливість, спостережливість, логічне мислення, вміння аналізувати факти – ось що допомагає Леграну, спираючись на знання, досягти мети. Як будь-яка людина, герой не позбавлений негативних рис характеру. Він занадто запальний і потайний, трохи фамільярний. Запальність Леграна передається за допомогою наявності блиску в його очах, що є прикметною кольірною ознакою у хвилини, коли в голові героя виникають певні ідеї і припущення. На цьому прикладі авторської подачі Леграна можна побачити, як колір, окреслений навіть побіжно, передає стан душі героя.

Усі рівні організації художнього тексту «Золотого жука» підпорядковані центральній думці його, що пов'язана з пошуками скарбу. Вже назва оповідання є доволі символічною. Особливу роль у ній відіграє золотий (жовтий) колір, як в усьому творі загалом. Відомо, що жовтий колір асоціюється з хворобою, якщо йдеться про людину. Коли ж йдеться про речі, то цей колір нагадує сонячне, золоте. Він здатний викликати радісні емоції. В оповіданні Е. По вони пов'язані з результатами пошуку скарбу, до якого безпосередньо має відношення символічний золотий жук. Скарб був знайдений, а Легран залишився задоволеним своєю роботою думки.

Жовтий колір переважає в описі самого жука, що є цілком зрозумілим і закономірним, адже комаха є золотою: “It is of a brilliant gold color – about the size of a large hickory-nut – with two jet black spots near one extremity of the back, and another, somewhat longer, at the other... You never saw a more brilliant metallic lustre” [2]. В українському тексті читаємо: «Жук...яскраво-золотої барви, завбільшки з великий горіх і має дві чорні як вугіль цятки вгорі на спині, а третю таку саму – внизу... Надкрильця мають такий металевий відблиск, якого ви ще ніколи не бачили» [4, с. 310]. Контраст крапинок чорного кольору на фоні золотого здійснює вплив на читача, дає змогу виразно уявити комаху. Золотий колір асоціюється з багатством. Невипадково жук в оповіданні є золотим, адже йдеться про пошуки схованого скарбу. Жук відіграє важливу роль у розкритті таємниці, а отже, загадки

усього змісту твору. Золотий (жовтий) колір стає рушієм сюжету, визначаючи напрями думок і пошуків героя.

Висновки. Отже, аналіз детективних оповідань Е. По показав, що майстерно дібрані у них кольорові і звукові визначення мають символічне значення. Вони допомагають краще розкрити внутрішній стан героя-нишпорки під час його розумових вправ, а також виразніше представити образи жертв і злочинців. У детективному циклі оповідань найчастіше зустрічаються жовтий (золотий), сірий, чорний кольори, бо саме вони пов'язані з фактами злочину, а отже, цілком підпорядковані сюжетній основі оповідань. В описах письменника також присутні білий, зелений, блакитний, червоний кольори, які відіграють не менш важливу роль.

Література:

1. Бавин С. Зарубежный детектив XX века: популярная библиографическая энциклопедия / С. Бавин. – М., 1991. – С. 429–532.
2. По Е. Золотий жук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eapoe.org/works/tales/goldbga2.htm>.
3. По Е. Оповідання. Selected Stories / Е. По; авт. вступ. ст. та комент. С.В. Бондаренко. – Харків: Ранок-НТ. – 288 с.
4. По Е. Провалля і маятник / Е. По; [пер. з англ.]; передм. та комент. К.О. Шахової. – Харків: Фоліо, 2006. – 478 с.
5. По Е. Таємниця Марі Роже [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikisource.org/wiki/Tales_%28Poe%29/The_Mystery_of_Marie_Roget.
6. По Э. Убийство на улице Морг: рассказы / Э. По; пер. с англ. – М.: Правда, 1987. – 480 с.

Медвидь Н. А. Образотворческая роль символов цвета и звука в детективных рассказах Э. По

Аннотация. В статье определяется образотворческая роль цвето-звуковых знаков, использованных в ряде детективных рассказов Э. По, устанавливается их взаимосвязь с характерами и поведением героев, их физическим и психическим состоянием, изображаемыми событиями и ситуациями, окружением, а также авторским миропониманием и мироощущением.

Ключевые слова: цветовая гамма, звуковая палитра, детектив, криптограмма, чувства, эмоции.

Medvid N. The shaping role of color and sound symbols in E. Poe's detective stories

Summary. The article defines the educational role of color and sound marks used in a number of E. Poe detective stories, establishes their relationship with the characters and behavior of the characters, their physical and mental state, portrayed events and situations, surroundings, author's worldview.

Key words: color spectrum, sound palette, detective, cryptogram, feelings, emotions.